

29. Рафальський О. Національні меншини України у XX ст. Історіографічний нарис. — К.: Полюс, 2000. — 446 с.
30. Рафальський О. Національні меншини України у XX ст. Історіографічний нарис. — К.: Полюс, 2000. — 282–283 с.

Анотації

Пшенишна Е. А. Чешские общины Волыни: из истории исследования первой половины XX века.

В статье рассматривается историография чешских этнических меньшинств Волыни в первой половине XX века. Автор анализирует литературу, посвященную данной проблеме, определяет основные этапы ее исследования в отечественной историографии.

Pshenishna H. A. The Czech ethnic minority in Volyn: from the history of scientific research of the first half of the 20th century.

The historiography of the Czech ethnic minority in Volyn of the first half of the 20th century is examined in this article. The author analyzes the literature devoted to this problem, and defines the main stages of its scientific research in native historiography.

Л. В. Якиминська

ЕТНОПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА У СУЧАСНИХ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (2000 — 2005 РР.)

Ментальні настанови етносу є суттєвим фактором впливу на поведінку та, деякою мірою, історичну долю народу. Дослідження життя народу та історичних подій усе більше і більше вимагає ґрунтовного вивчення його психосвідомісних орієнтацій. У сучасній науковій парадигмі проблематика, пов'язана з ментальністю народу, розробляється досить широко. Етнопсихологія є суміжною наукою, саме тому вказані дослідження проводяться в рамках різних гуманітарних наук: історії, психології, філософії, фольклористики.

Дана праця є спробою проаналізувати дисертаційні дослідження, так чи інакше пов'язані з етнопсихологічною проблематикою, які були опубліковані протягом 2000–2005 рр.

Вказані роботи умовно можна поділити на наступні групи:

- дослідження історіографічного характеру (праці Балагут-рака М. П. [1], Кіцака Н. П. [2]);
- роботи, присвячені загальним проблемам вивчення мента-

льності (дослідження Гріценко І. П. [3], Колесник О. С. [4], Кравченко А. Г. [5], Шейко О. С. [6]);

• і, нарешті, праці, що торкаються безпосередньо особливостей формування та подальшого функціонування власне українського менталітету (роботи Астаф'єва А. О. [7], Годзь Н. Б. [8], Сошнікова А. О. [9], Попова В. Ю. [10]).

Перша група дисертаційних робіт містить у собі ґрунтовні дослідження історіографічного характеру.

Дослідження Балагутрака М. П. “Українська етнопсихологія XIX ст.” [11] містить у собі не тільки історіографічний матеріал даного періоду; крім цього автор подає детальний порівняльний аналіз поглядів дослідників, характеристику стану розробки етнопсихологічної проблематики, а також торкається таких досліджень, які мають відносний зв'язок з етнопсихологією, хоча й проводилися в інших галузях гуманітарної проблематики.

У роботі Кіцака Н. П. “Розвиток етнопсихології в західній діаспорі XX ст.” [12] представлено ґрунтовне дослідження здобутків західної україністики у галузі української етнопсихології. Автор характеризує існуючі напрямки та галузі розробки етнопсихологічної проблематики, аналізує ступінь їх вивчення та здобутки.

Дисертаційні роботи другої групи являють собою детальний аналіз теоретичних проблем формування та функціонування ментальності.

Праця Колесник О. С. “Міфопоетичне відтворення архетипу” [13] присвячена дослідженню архетипіки як найбільш сталої складової менталітету. Авторка подає матеріал щодо розвитку поняття “архетип” та особливостей його смислового навантаження у різні періоди в різних наукових школах, а також доводить значення вивчення архетипу в гуманітарних наукових доробках. Детально розглядаються особливості актуалізації архетипів у міфопоетичній творчості, а також проводяться паралелі між архетипом та образом міфопоетичного твору.

Дисертація Гріценко І. П. “Етнокультурний стереотип як феномен культури” [14] присвячена розробці проблеми функціонування етнокультурного стереотипу в конкретному історико-культурному середовищі. Дослідник доводить його безумовне значення для розуміння феномену культури будь-якого народу. Робота містить аналіз формування та особливостей актуаліза-

ції стереотипних утворень у конкретній культурі, доводиться тісний їх зв'язок з юнгівськими архетипами, які авторка розглядає як "... осьову систему кристала, що ... лише в загальному зумовлює його структуру, не впливаючи суттєвим чином на конкретний зовнішній вигляд кристала, ... так само і архетип має невербальне ядро значення, яке існує завжди тільки в принципі... але ніяким чином не зумовлює способи його виявлення" [15]. Стереотип же розглядається автором як конкретне вербальне навантаження "архетипної осі".

Робота Шейко О. С. "Традиція як фактор саморозвитку суспільства" [16] присвячена проблемам функціонування традиції. В цілому авторка, розглядаючи особливості зародження та становлення традиції та підтримуючи концепцію Маркаряна Е. С. [17], говорить, що коріння будь-якої традиції слід шукати в особливостях умов життєдіяльності етнокультурної спільноти. У вказаному контексті традиція виступає як "регулятор для утвердження різноманітних способів, форм і прийомів практики" [18]. Надзвичайно цінним елементом дисертаційного дослідження є спроба диференціації функціонування традиції на суспільному, міжособистісному та індивідуальному рівнях: "... у суспільній свідомості, — стверджує автор, — вони (традиції) представлені в загальному вигляді (ціле — ідеологія), у той час, як для індивідуальної свідомості характерний більш високий рівень суб'єктивного відображення (часткове або одиничне — психологія)" [19]. У роботі також розглядається функціональне навантаження традиції. Значення традиції для саморозвитку суспільства доводиться на прикладі аграрної традиції українського народу, причому наголошується на їх спадковому континуїтеті.

Наступним дослідженням, яке присвячене розробці теоретичних проблем вивчення ментальності, є робота Кравченко А. Г. "Менталітет як об'єкт соціально-філософського дослідження" [20].

У даній праці авторка, наводячи найбільш розповсюджені смислові навантаження поняття "менталітет", розглядає його як наслідок умов життєдіяльності етнокультурної спільноти. Велика увага приділяється ментальним характеристикам, що спричинені професійними особливостями діяльності, психосвідомісними відмінностями між соціальними верствами, а також особливостями світосприймання сільського та міського насе-

лення. Авторка наводить ґрунтовний аналіз “системотворчих компонентів менталітету” [21] селянства та міських жителів, які, до речі, протиставляються за своєю сутністю.

Наступна група дисертаційних досліджень, як було зазначено вище, присвячена розробці проблематики власне українського менталітету.

У праці “Феномен континуїтності в українському історико-культурному вимірі” [22] Астаф’єв А. О. доводить спадковість української культури та ментальності від епохи Київської Русі до сьогодення. Автор говорить у першу чергу про аграрні традиції, про їхню актуальність на сучасному етапі націєбудівництва.

У роботі Годзь Н. Б. “Культурні стереотипи в українській народній казці” [23] проводиться порівняльно-співставний аналіз російських, білоруських, німецьких, французьких, англійських та інших і власне українських казок, в якому особливе місце посідає група українських народних казок. Базуючись на фольклорній казковій традиції різних народів, дослідниця проводить культурологічний аналіз груп стереотипів, як то: стереотипи “гостювання”, “простору і часу”, “віку”, “дошлюбних стосунків”, гендерних стереотипів, стереотипів “багатство — бідність”, “щастя — нещастя”, “воля — неволя”.

Сошніков А. О. у своїй роботі “Репрезентація української ментальності у соціокультурних синтесах” [24] велику увагу приділяє процесам формування етнонаціонального менталітету, який, на думку автора, пов’язаний із процесом становлення українського народу. Серед основних чинників формування ментальності дослідник виділяє місце проживання та характер ведення господарства, а також “різні етноси ..., що впродовж тисячоліть мешкали в Україні” [25]. Ментальність автор розглядає як “своєрідну архетипічну матрицю” [26], що майже не піддається зовнішнім впливам та будь-яким змінам.

Робота Попова В. Ю. “Український господарський менталітет: сутність та трансформації” [27] містить у собі детальний аналіз факторів формування українського господарського менталітету, серед яких виділяються: культурні архетипи, географічні, суспільні та релігійно-ідеологічні чинники; а також ґрунтовне дослідження соціальної бази українського народу у різні історико-часові періоди. У результаті дослідження автор приходиться до висновку про традиційний споконвічний харак-

тер української землеробської ментальності, а також проводить паралелі із психосвідомісними характеристиками українського народу сучасної епохи.

Отже, дисертаційні дослідження першої групи досить повно розкривають історіографічні студії XIX–XX ст. Разом із тим на сьогодні малодослідженою проблематикою в історіографії, яка потребує детальної розробки, є: період нагромадження джерельної бази української етнопсихології; розвиток етнопсихології XX ст. безпосередньо на теренах України; також, з огляду на активну розробку проблем української етнопсихології і широке використання етнопсихологічного аспекту в рамках власне історичних досліджень сьогодення, доцільним було б проведення історіографічного аналізу розвитку окресленої проблематики сучасного періоду.

Роботи, присвячені теоретичному аспекту вивчення ментальності, ґрунтовно і послідовно розкривають основні рівні функціонування ментальності — від архетипу до традиції. Представлена парадигма досліджень, однак, вона є досить односторонньою, оскільки розкривається в основному в рамках однієї науки. З огляду на це, доцільним буде проведення аналогічних досліджень у рамках інших гуманітарних наук, які користуються досягненнями етнопсихології. Наприклад, на сьогодні ґрунтовно розроблено проблематику функціонування архетипу в міфопоетиці, у той же час відтворення його в інших пластах культури є не менш яскравим. Крім того, детального дослідження потребує і вплив архетипу на подальше функціонування культури та її носіїв. Таким чином, теоретичний аспект дослідження ментальності як надзвичайно складної соціопсихічної структури потребує детального аналізу під кутом зору різних гуманітарних наук, а також — узагальнюючих праць.

В працях, присвячених проблемам українського менталітету, в першу чергу наголошується на аграрних традиціях українського народу, їх спадковості на ментальному рівні. В цьому контексті також активно розробляється проблематика визначення ментального типу сучасних українців. Саме цей аспект у першу чергу потребує детальнішого дослідження.

Таким чином, розробка етнопсихологічної проблематики в рамках сучасних дисертаційних досліджень є досить ґрунтовною та різноплановою. Разом із тим поза увагою дослідни-

ків поки що залишається ряд важливих проблем, висвітлення яких є необхідним для розуміння та об'єктивного дослідження ментальних характеристик етносу.

Джерела та література

1. Балагутрак М. П. Українська етнопсихологія 19 ст.: Дис. ... к. істор. н.: 07.00.05 / НАН України; Ін-т правознавства. — Л., 2004.
2. Кіцак Н. П. Розвиток етнопсихології в західній діаспорі 20 ст.: Дис. ... к. психол. н.: 19.00.01 / Ін-т психол. ім. Г. С. Костюка АПН України. — К., 2000.
3. Гріценко І. П. Етнокультурний стереотип як феномен культури: Дис. ... к. філос. н.: 09.00.04 / Таврійський нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. — Сімферополь, 2004.
4. Колесник О. С. Міфопоетичне відтворення архетипу: Дис. ... к. філос. н.: 09.00.08 / Чернінівський держ пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. — Чернігів, 2002.
5. Кравченко А. Г. Менталітет як об'єкт соціально-філософського дослідження: Дис. ... к. філос. н.: 09.00.03 / Нац. аграр. ун-т. — К., 2000.
6. Шейко О. С. Традиція як фактор саморозвитку суспільства: Дис. ... к. філос. н.: 09.00.03 / Запорізький держ. ун-т. — Запоріжжя, 2001.
7. Астаф'єв А. О. Феномен континуїтивності в українському історико-філософському просторі: Дис. ... к. філос. н.: 09.00.05 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2000.
8. Годзь Н. Б. Культурні стереотипи в українській народній казці: Дис. ... к. філос. н.: 09.00.04 / Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. — Харків, 2003.
9. Сошніков А. О. Репрезентація української ментальності у соціокультурних синтетах: Дис. ... к. філос. н.: 09.00.04 / Харківський держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. — Харків, 2001.
10. Попов В. Ю. Український господарський менталітет: сутність і трансформація: Дис. ... к. філос. н.: 09.00.03 / Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди. — К., 2000.
11. Балагутрак М. П. Вказ. праця.
12. Кіцак Н. П. Вказ. праця.
13. Колесник О. С. Вказ. праця.
14. Гріценко І. П. Вказ. праця.
15. Там само.
16. Шейко О. С. Вказ. праця.
17. Маркарян Э. С. Культура жизнеобеспечения и этнос. — Ереван, 1983. — 290 с.; Маркарян Э. С. Очерки теории культуры. — Ереван, 1969. — 265 с.; Маркарян Э. С. О генезисе человеческой деятельности и культуры. — Ереван, 1973. — 389 с.; Маркарян Э. С. Теория культуры и современная наука. — Ереван, 1981.. — 226 с.
18. Шейко О. С. Вказ. праця.

19. Там само.
20. Кравченко А. Г. Вказ. праця.
21. Там само.
22. Астаф'єв А. О. Вказ. праця.
23. Годзь Н. Б. Вказ. праця.
24. Сошніков А. О. Вказ. праця.
25. Там само.
26. Там само.
27. Попов В. Ю. Вказ. праця.

Анотації

***Якиминская Л. В.* Этнопсихологическая проблематика в современных диссертационных исследованиях (2000 — 2005 гг.).**

Данная статья представляет собой исследование диссертационных работ, посвященных проблемам этнической психологии. Цель исследования — определить степень разработки этнопсихологической проблематики в современной научной парадигме.

***Jakiminskaya L. V.* Study of ethnic psychology in modern dissertation studies (2000 — 2005).**

Present paper is a study of dissertation works, devoted to the problems of ethnic psychology. The purpose of this study is to define the degree of the development of the research of ethnic psychology in modern scientific paradigm.